

350 JAAR RAMPJAAR (1672 - 2022)

Het volk was redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos in het rampjaar 1672, toen de Franse koning Lodewijk XIV de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden onder de voet dreigde te lopen. Nu, 350 jaar later, belichten historici in deze serie de gevolgen voor het Groene Hart.

▲ Sander Enderink in de Goudse Sint Jan waar de onthoofde Franse officier Pain et Vin zijn laatste rustplaats vond. FOTO PIM MUL

Hoe Pain et Vin zijn hoofd verloor

Maandag 23 januari 1673. In het steenkoude legerkamp in Alphen slijpt de beul bij het vuur een vlijmscherpe rand aan zijn zwaard. Hij moet Pain et Vin onthoofden. Wie was deze veroordeelde met die rare, Frans klinkende naam?

Ad van den Herik

Gouda/Alphen aan den Rijn

De Republiek der Verenigde Nederlanden staat er belabberd voor in 1672. Frankrijk, Engeland en de bisdommen van Munster en Keulen belagen ons land. Een groot deel van deze streek, die we nu het Groene Hart noemen, waant zich veilig voor de Franse troepen achter de Oude Hollandse Waterlinie.

In deze streek staan de weilandend rond Aarlanderveen, Zwammerdam, Bodegraven, Reeuwijk, Driebruggen, Nieuwerbrug en (ten oosten van) Gouda enkele decimeters onder water. Staatse troepen (het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden) verschansen zich op plekken waar kades en dijken boven het water uitsteken. Bij Nieuwerbrug bijvoorbeeld.

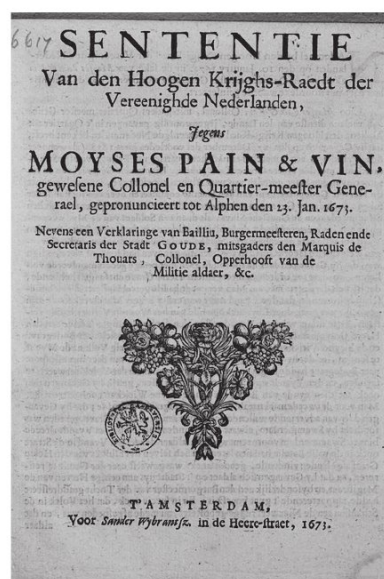
„Van een nationaal leger was

nog geen sprake in die tijd”, zegt Sander Enderink, auteur van onder andere *Het Oude Hollandse Waterlinie Boek*. „Vanuit heel Europa boden militaire ondernemers de diensten aan van hun soldaten, soms enkele honderden mannen”, voegt de historicus nog toe.

Op die manier vinden ook de Fransman Moise Paywin en zijn regiment emplooi in de Republiek der Verenigde Nederlanden. De Fransen halen hun neus op voor hun ‘overgelopen’ landgenoot en verbasteren zijn naam tot Pain et Vin (brood en wijn). Ook officiële Nederlandse documenten uit die tijd vermelden deze naam.

Verbolgen

Pain et Vin heeft de leiding over een van de regimenten langs de Oude Rijn. Als de Fransen op 27 december 1672 over het ijs en langs de Meije optrekken, krijgt hij opdracht Zwammerdam te versterken. Pain et Vin haalt soldaten uit

▲ De veroordeling van Pain et Vin op schrift. FOTO AD VAN DEN HERIK

Nieuwerbrug, maar ziet dan dat de Fransen al in Zwammerdam zijn. In plaats van weerstand te bieden, besluit hij uit te wijken naar Gouda. „Dat valt wel enigszins te verklaren, omdat hoge officieren eerder hadden gediscussieerd over een mogelijk Franse aanval op Gouda”, ontrafelt Enderink dit stukje lokale geschiedenis. Met andere woorden: de strategische keuze van Pain et Vin kan worden

▲ Fort Wierickerschans kwam in 1673 in de plaats van de posten van Pain et Vin. FOTO AD VAN DEN HERIK

opgevat als het versterken van de verdediging van Gouda.

Hoe dan ook, de Staten-Generaal zien in de handelwijze van Pain et Vin ernstig plichtverzuim en laten hem op 30 december arresteren. De krijgsraad veroordeelt de dan ongeveer 50-jarige tot levenslange gevangenisstraf.

Maar met die ‘geringe straf’ is prins Willem III, die op 31 december terugkeert van een verras-

singsaanval bij Charleroi, het niet eens. „Die was erg verbolgen dat Pain et Vin zijn post had verlaten. Daar was hij erg fel op. Mogelijk speelde nog mee dat eerder bij Ameide aan de Lek commandant Joseph Bampfield was gevlucht. Daarom wilde hij een voorbeeld stellen”, vermoedt Enderink.

Ingestemd

Pain et Vin voert z’n eigen verweer. Hij werpt de krijgsraad tegen dat Nieuwerbrug een niet te verdedigen post was tegen een Franse overmacht en dat hij zijn mensen wilde redden. Ook wijst hij erop dat het Goudse stadsbestuur met zijn keuze heeft ingestemd. Tevergeefs, want de 22-jarige prins Willem III wil dat zijn hoofd rolt. Hij stelt nieuwe rechters aan en eist van hen dat zij het doodvonnis uitspreken. Dat gebeurt uiteindelijk waarna de executie plaatsvindt.

Het stoffelijk overschot van Pain et Vin krijgt een plekje in het koor van de Goudse Sint-Janskerk, daar waar het altaar staat. Valt zijn laatste rustplaats in de godshuis nog exact te traceren? Enderink: „Waarschijnlijk niet, de grafmarkering zou al voor 1700 verwijderd zijn en sindsdien is het koor meermaals gerenoveerd en verbouwd.”